

Codău Annamária – Demény Péter

SZAVAK A KILÉPÉSHEZ

HALÁSZ RITA: *MÉLY LEVEGŐ*. JELENKOR KIADÓ,
BUDAPEST, 2020.

CA: Halász Rita könyve tulajdonképp egy válás története, a nő nézőpontjából elbeszélve, *A kis hableány* meséjének amolyan XXI. századi átírataként. Benned milyen kérdéseket ébresztett a regény?

DP: Azt hiszem, a legerősebb vagy -súlyosabb kérdésem az volt, hogyan lehet úgy kilépni a házasságból, hogy az áldozat-szerepből is kilépjen az ember.

CA: Ennek több fázisát végigkövethetjük, a tagadástól, a saját tudat megkérdőjelezésétől a kokainozásba való menekülésen, a „légzésgyakorlatokon” át a végkifejletig. Szerintem nagyon erősen visszaadták a szikár mondatok az egészhez társuló félelmet és tanácstalanságból fakadó frusztrációt.

DP: Igen, én is így gondolom. Meg azt az életek-közöttiséget is, vagy hogy nevezem: amikor kilépsz a házasságból, és „haza” mész lakni, már te is úgy nézel magadra, mint akinek nem sikerült valami, ebből jönnek aztán a különböző feszültségek, indulatok, felcsattanások.

CA: Tényleg, ezzel a hazaköltözéssel önkéntelenül is együtt jár egy infantilizációs folyamat, azzal, hogy újra a szülők hatókörébe kerül a főszereplő. Ami egyrészt alapot nyújt a házasságon belüli szerepekre való reflexióra, a családban látott minták lassú felismerésére a saját történetben is. De úgy látszik, nem lesz ettől egyhamar cselekvésképes.

DP: Hát aki ennyire megsebződik, az biztosan a kását is megfűjja. Az is jó a regényben, hogy megmutatja, hogyan lehet kilépni, és hogyan nehéz mégis továbblépni. Meg a férfit is a maga taplóságában, ahogy folyamatosan mentségeket keres magának, és újra meg újra agresszivitásba és konzervatív mintákba menekül.

CA: Mindezzel együtt pedig mégsem érzem azt, hogy a regény demonizálná a férjet. Tulajdonképp minden szereplő, az elbeszélőt is beleértve, minden esetlenségével együtt van benne a regényben, alakulnak, többféle

helyzetben mutatják meg egy-egy arcukat. Magamban erre ma reggel azt mondtam, hogy ezek ilyen „láthatatlan érdemei” a műnek: láthatatlanok, mert korrektül vannak megalkotva – akkor tűnne fel a módszer hiánya, ha nagyon sematizáltak volnának a helyzetek és a szereplők.

DP: Igen; másfelől talán azért, mert van már példa rá. Hogy távolit mondjak, a *Sorstalanság* azért vevődhetett észre, mert korábban majdnem mindenki a bűnös-ártatlan, hóhér-áldozat tengelyen írt a holokausztról, Kertész viszont a gyermek engedelmeskedő, naiv szempontjából. Halász Rita nem reformálja meg a nyelvet (persze kérdés, lehet-e még reformálni), s a közbeszédben is benne van, amiről nagyon pontosan, szépen, íróilag kiegyensúlyozottan ír.

CA: A regényben is történik reflexió a bántalmazás témájának a közbeszédben való jelenlétére – amikor például a férj offenzívája során döbbenetes módon azt mondja, hogy a bántalmazás, családon belüli erőszak csupán divatszavak. Van egy küzdelem a szavak, a regiszterek, nyelvek szintjén is. Az elbeszélő hol arra reflektál, hogy férje milyen szavak használatát korrigálja a családon belül, hol az ima, a párterápia, a jog, a mese nyelvét emeli be, és gyakran össze is mosódnak a saját gondolatok és egy másik szereplő közlései.

DP: Ugyanakkor nem kíméletesen: „Lehetséges, hogy már nem emlékszem a farkára? Régebben csillaggal jelöltem a naptáramban, ha szexeltünk. Ha eléveztem, felkiáltójelet tettem. A szülés után egyre ritkábban. Egy anya ne viselkedjen úgy, mint egy kurva. Nem tudom, hogy viselkedik egy kurva, mindenesetre az elején nem volt baj, hogy hangosan nyögök, vagy le szopom.” (93.)

Érdekes, mindketten a szavakat kapargatjuk. De talán azért olyan direkt, hogy lebontsa a férfi szemfogatását.

CA: Igen, én is érzek ebben a direktségben egyfajta szándékoltságot (s nem hatásadászatot). Ugye sokszor elhangzanak morfondírozások az engedelmesség kapcsán, akár a gyerektől, akár a feleségtől elvárt viselkedésre vonatkozóan, utóbbihoz kapcsolódik az idézeted is. Most meg mintha az eddig korlátozó határok feszegetése következett volna el nyelvileg is, kell próbálgatni, keresni a határozott sajátot. S közben igen, lebontani is azt, amelyik nem működik.

Ugyanakkor az ehhez hasonló kíméletlen mondatokkal mintha abban is provokálna, hogy gondoljuk újra a „jó anyaság”, de ezzel együtt a „jó apaság” preskriptív kategóriáit is.

DP: Az önkeresésnek jó reflektora, amit a fülszövegbe emeltek: „Kivel éltem eddig? Ki vagyok én, hogy ennyi ideig éltem vele?” Nincs másra tekintés önmagunkra tekintés nélkül – mintha megint ugyanazt mondanánk.

CA: Le kell számolni ilyenkor az illúziókkal, a régi fantáziákkal, ami iszonyúan nehéz munka, főleg egy olyan trauma után, mint a biztonságosnak képzelt társtól elszenvedett fizikai agresszió. A másra tekintés egy másik csavarja itt az, hogy van két gyerek, akik felé semmi nem irányul az apa agressziójából. Szerinted a gyerekek nevét miért nem ismerjük meg?

DP: Két gyermek jól beleillik a férfi elképzelte modellbe – egy önálló asszony viszont semmiképpen.

Az is benne van a regényben, és szerintem fontos, hogy nem „rögtön” távozik, előbb reménykedik és áltatja magát, és csak miután nem lehet folytatni, akkor kezd kilépni. Addig is megadja az esélyt a viszonyok megváltozására.

CA: Persze, ráadásul kemény lelki zsarolást kell kiállnia a férj részéről, aki bevallása szerint lebetegedik, ami történetesen igaz is lehet, de ezzel is az együttmaradásra kényszeríti a feleséget: „És ha nem tehet arról, hogy agresszív? Daganata nőtt, folyamatosan stimulálja az agyát, és emiatt nem tud normálisan viselkedni? Nem hagyhatom el ilyen állapotban.” (20–21.) Hadd fogalmazhassak naivan: nagyon elkeseredtem az olvasás során, fojtogató a tudat, hogy a minták, a reflexek, az ösztönös felcsattanások ennyire erősek lehetnek, és hogy gyakran csak azt képes az ember adott helyzetben észrevenni, amire előre meghatározott „szeme” van... S akkor is, ha az elbeszélő – mint már körbejártuk – ebből is kimászni próbál, nincs nagyon a környezetében „egészséges” vagy hát valóban kiegyensúlyozott kapcsolat.

Szóval ilyesmikkel szembesít a regény.

DP: És még ha azt is hozzávesszük, hogy van, akinek nincs hová menekülnie, akkor tényleg szomorúak leszünk. Szerintem csak akkor történik még a jó is, ha nekivágunk az ismeretlennek. A regény azonban nem általános igazságokat fogalmaz meg, hál’ istennek!, hanem egy nagyon személyes történetet.

CA: A cím talán kissé fantáziátlan, mondhatni megúszós.

DP: Igen, amolyan „kiadói cím”.

CA: Kissé a *self-help* fogalomkörébe utalja a könyvet, pedig irodalmi megformáltsága révén ennél egyszerre lesújtóbb és esetleg nagyobb felszabadító potenciállal rendelkezik. Lehetne még reflektálni a szöveg egy-két pszichológiai finomságára, mint az ún. *gaslighting*, a pánikbetegség, a füg-

gővé válás működésének megmutatására stb., de úgy érzem, ez mind annak árnyalására szolgálna, amit már érintettünk mint lényezet.

Szóval én következtetésként azt mondanám, hogy a *Mély levegő* nem egy lenyűgöző műalkotás, hanem egy jól megírt, érzékenyen felépített, elgondolkodtató regény egy tehetséges írótól.

DP: Egyetértek: kiváló első regény.

De mitől éreznéd lenyűgözőnek?

CA: Nem tudom, a lenyűgözés számomra talán a megmagyarázhatatlanban van, abban, ami a műben benne hagyott részekből talán csak az n-dik olvasáskor teremődik meg. De nem is gondolom, hogy mindennek lenyűgözőnek kell lennie, sőt, szükség van a szolid színvonalra, s Halász Rita regénye nagyon szolid.

Láng Zsolt – Tamás Dénes

A RINOCÉROSZ TRAPPOLÁSA

SCHEIN GÁBOR: *Ó, RINOCÉROSZ*. MAGVETŐ KIADÓ,
BUDAPEST, 2021.

Láng Zsolt: Mikor dőlt el benned, ha eldőlt, hogy ezt a kötetet „egyben” kell olvasni, eposzi folytonosságában?

Tamás Dénes: Már az elején, azt hiszem. Mert noha számos szöveg (vers?) van a könyvben, amely képes arra, hogy visszatartson értelmeket, ezek pedig kérik az elidőzést, az értelmezést, ugyanakkor számtalan mozzanat, motívum, szál van, ami előre-hátra mutat a szövegek között, megszöve a könyv mélyebb hálózatát, amely az önálló szövegeken túli kérdésekkel, problémákkal kapcsolatosan is elgondolkodtathat bennünket. Érdekes anyagból van megszöve Schein Gábor kötete, egyfajta *mixtúra* líra, próza, beszélt nyelv, különböző perifériális nyelvhasználat között, miközben ott érzékelttem az egészen egy kristálytiszta agy működését. Azt hiszem, ezzel